

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 16 september 2024

Mål nr
Ö 2879-23

PARTER

Klagande

GN

Motpart

Arvingarna efter BD

SAKEN

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om avvisande av talan

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2023-03-23 i mål

Ö 815-23

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förklarar att avvisning enligt forumregeln i 3 kap. 7 § andra stycket andra meningen föräldrabalken inte kan ske utan invändning av part.

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen prövningstillstånd i hovrätten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

GN har yrkat att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd i hovrätten.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd på sätt som framgår av punkten 3.

SKÄL

Bakgrund

1. GN ansökte om stämning i Helsingborgs tingsrätt mot arvingarna efter den avlidne BD. Hon yrkade att domstolen skulle fastställa att BD var hennes far.
2. Tingsrätten utfärdade stämning mot BDs dödsbo, som dock inte kom att delges. I det läget konstaterade tingsrätten att talan borde ha väckts i Kalmar tingsrätt eftersom det var vid den domstolen som dödsboet svarade. På denna grund, och utan att invändning hade framställts, avvisade tingsrätten talan. Hovrätten har inte meddelat prövningstillstånd.

Prejudikatfrågan

3. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd och med stöd av 54 kap. 12 a § rättegångsbalken beslutat att pröva frågan om avvisning enligt forumregeln i 3 kap. 7 § andra stycket andra meningen föräldrabalken kan ske utan invändning av part. I avvaktan på den prövningen har frågan om meddelande av prövningstillstånd i hovrätten förklarats vilande.

Allmänt om forum i tvistemål

4. För tvistemål finns bestämmelser om forum i 10 kap. rättegångsbalken. Enligt 1 § är laga domstol i tvistemål i allmänhet rätten i den ort, där svaranden har hemvist. När det gäller dödsbo väcks talan vid den rätt där den avlidne skulle ha svarat.

5. Enligt 10 kap. 18 § är huvudregeln i tvistemål att rätten ska pröva sin behörighet först efter invändning av part eller – i viss utsträckning – om en delgiven svarande underlåter att gå i svaromål. I 17 § finns dock angivet vissa undantag från denna huvudregel. Bland annat ska rätten självant (ex officio) pröva sin behörighet vid tvister om arv eller testamente (se första stycket 4).

Avvikande reglering i annan lag eller författning

6. Om det i lag eller författning getts avvikande bestämmelser om laga domstol så ska de bestämmelserna gälla (se 10 kap. 21 § rättegångsbalken). Ibland kan det direkt av en sådan bestämmelses ordalydelse framgå om forumfrågan ska prövas ex officio eller inte. När ordalydelsen inte ger något sådant besked bör huvudregeln också i dessa fall vara att forumfrågan prövas först efter invändning (jfr NJA II 1943 s. 118 f.).

7. En avvikelse från huvudregeln bör kräva att det finns starka skäl med hänsyn till den enskilda forumbestämmelsens syfte. Det kan t.ex. tänkas förekomma att en prövning ex officio krävs på grund av beaktansvärda allmänna intressen eller av hänsyn till tredje man.

Föräldrabalkens bestämmelser om forum i faderskapsfrågor

8. För mål om faderskapsfrågor finns sådana avvikande bestämmelser om forum som avses i 10 kap. 21 § rättegångsbalken i 3 kap. föräldrabalken.

9. En talan om hävande av faderskap får väckas vid rätten i den ort där barnet har hemvist eller, om barnet har avlidit, vid den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Om det inte finns någon annan behörig domstol, ska målet tas upp av Stockholms tingsrätt. Detsamma gäller en talan om att en faderskapsbekräftelse saknar verkan mot den som har lämnat den. (Se 3 kap. 3 § föräldrabalken.)

10. Paragrafen kompletterar regleringen i 10 kap. rättegångsbalken och innehåller således forumbestämmelser som är antingen alternativa eller subsidiära till den regleringen.

11. När det gäller talan om fastställande av faderskap finns de huvudsakliga bestämmelserna i 3 kap. 7 § föräldrabalken. I fall då socialnämnden har att sörja för att faderskap fastställs gäller en särskild forumbestämmelse (se 7 § första stycket). I andra fall väcks talan vid den rätt där mannen ska svara i tvistemål i allmänhet eller, om talan förs mot flera män, en av dem har att svara. Talan mot avliden mans arvingar får väckas vid den rätt där dödsboet svarar. Om det inte finns behörig domstol enligt nu redovisade bestämmelser, upptas målet av Stockholms tingsrätt. (Se 7 § andra stycket.)

12. När ett barn föds inom äktenskapet är presumptionen att moderns make är far till barnet. Även om en viss man på grund av äktenskap ska anses som ett barns far får, under förutsättning att en talan om att mannen inte är barnets far har väckts och ännu inte prövats, talan om fastställande av att en annan man är barnets far väckas vid samma domstol. Målen ska då handläggas i en rättegång. Bifalls talan i båda målen, ska vid prövning i högre rätt frågan om fastställande av faderskapet prövas, även om domen inte har överklagats i den delen. (Se 1 kap. 1 § och 3 kap. 13 § föräldrabalken.)

13. Bestämmelserna i 3 kap. 13 § föräldrabalken infördes för att erbjuda en enklare hantering i de fall det råder en faderskapspresumtion och någon vill föra talan om att förklara annan som far. Dessförinnan hade det varit nödvändigt att först föra talan om hävande av faderskapet för moderns make och därefter ytterligare en talan om att fastställa faderskapet för den andre mannen. Det är inte möjligt för en domstol att i den angivna situationen förklara någon annan än moderns make som far utan att det först – eller samtidigt – beslutas om hävning av det presumerade faderskapet. (Se prop. 1975/76:170 s. 138 f. och 311 f. och jfr 1 kap. 3 § föräldrabalken.)

Frågan om det krävs invändning av part

14. Ordalydelsen av bestämmelsen i 3 kap. 7 § andra stycket andra meningen föräldrabalken ger inte intrycket att avvisning ska kunna ske på rättens initiativ utan snarare att det motsatta gäller. Några bestämda slutsatser kan dock inte dras utifrån hur bestämmelsen är formulerad. Forumfrågan ska därmed prövas endast efter invändning om det inte finns starka skäl för motsatsen med hänsyn till forumbestämmelsens syfte (se p. 6 och 7).

15. Vid föräldrabalkens tillkomst påpekade Lagrådet gällande en äldre motsvarande bestämmelse att foruminvändning borde krävas för att avvisande skulle kunna ske. Till följd härav kom det att i den slutliga utformningen av lagtexten anges att talan ”må” – dvs. inte ”skall” – väckas vid en viss domstol. Forumbestämmelserna togs senare tillfälligt bort för de fall när barnavårdsman inte var förordnad. Då gällde i stället rättegångsbalkens allmänna regler för forum i 10 kap. Mål om fastställande av faderskap fördes inte in i uppräkningsparagrafen i 10 kap. 17 § rättegångsbalken. Det krävdes således även därefter invändning av part för att en prövning skulle ske. (Se prop. 1949:93 s. 159 och 230 f. samt prop. 1969:124 s. 102 f.)

16. När nu gällande bestämmelser i 3 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken infördes angavs inte något om att avsikten var att frågan om forum i den typen av mål skulle prövas ex officio. Historiken bakom bestämmelserna talar snarare för än emot att tillämpa huvudregeln om att prövning ska ske först efter invändning.

17. I den juridiska litteraturen har dock från vissa håll framförts att grunderna för 3 kap. 7 § motiverar att rätten självant ska pröva sin behörighet när en talan om fastställande väcks i strid mot paragrafen (jfr t.ex. Per Olof Ekelöf m.fl., Rättegång II, 9 uppl. 2015, s. 28). När det gäller paragrafens andra stycke förekommer emellertid även den motsatta uppfattningen (jfr Roberth Nordh och Per Henrik Lindblom, Kommentar till RB, Häfte 2, 2003, s. 73).

18. I vissa fall skulle det kunna framstå som praktiskt och resurssparande om frågor om fastställande av faderskap hanterades vid en domstol där det samtidigt pågår en tvist om arv efter den presumtive fadern. Den typen av samband finns dock inte alltid. Detta samordningsintresse framstår varken utifrån hänsyn till allmänna eller enskilda intressen som så starkt att det medför att prövning av forumbestämmelsen bör ske ex officio. Detta gäller särskilt i ljuset av att om det pågår ett parallellt mål om hävande av faderskap, något som bör vara det vanliga (jfr p. 12 och 13), är forum i stället den domstol där målet om hävande pågår. Några andra starkare intressen kan inte sägas föreligga för att frångå huvudregeln att parts invändning krävs för att avvisning ska ske när talan väcks i strid med en forumbestämmelse.

Slutsatser

19. Avvisning enligt forumregeln i 3 kap. 7 § andra stycket andra meningen föräldrabalken kan alltså inte ske utan invändning av part. Den

fråga som Högsta domstolen har beslutat att pröva ska besvaras i enlighet med detta.

20. Mot bakgrund av bedömningen beträffande frågan i målet finns det anledning att meddela prövningstillstånd i hovrätten.

21. Utifrån processramarna för målet i Högsta domstolen har domstolen endast haft möjlighet att pröva den prejudikatfråga som tagits upp med stöd av 54 kap. 12 a § rättegångsbalken. Det ankommer på i första hand hovrätten att ta ställning till den fortsatta hanteringen av målet i övrigt (jfr bl.a. det som anges i p. 13).

I avgörandet har deltagit justitieråden Svante O. Johansson, Malin Bonthron (referent), Johan Danelius, Anders Perklev och Margareta Brattström
Föredragande har varit justitiesekreteraren Axel Johnsson